

8. skupina Fe, Ru, Os, Hs

Konfigurace valenční sféry ((n-2)f¹⁴) (n-1)d⁶ ns² u Ru 4d⁷ 5s¹, max. ox. stav VIII, neušlechtilé Fe, ušlechtilé Ru, Os, Hs, sloučeniny kovalentní, většinou barevné.

Fe: měkký kujný světle šedý až bílý ferromagnetický kov, 55 g/kg zeminy (4. nejrozšířenější), nejstabilnější ox. stav +II a +III, jednoduché Fe^{+II} soli snadno podléhají oxidaci, komplexní oktaedrické Fe^{+III} se zase snadno redukuje (rády přijmou elektron do t_{2g} orbitalu), Fe^{+VI} – extrémní ox. účinky, dále i ox. stav +V, +I, 0 a –II, s kyselinami vznikají soli železnaté:

V přítomnosti kyslíku či ox. kyselin pak železitě, odolává působením roztoků hydroxidů alk. kovů i jejich tavenin, na vzduchu se oxiduje, čisté vyleštěné je vůči korozi odolné (s vodou bez kyslíku nereaguje), Fe^{+II} bezbarvé až světle zelené, Fe^{+III} tmavě žluté až hnědé;

oxidy: FeO (nejbazičtější), Fe₂O₃ a Fe₃O₄ s kyselinami dávají Fe^{+II} či Fe^{+III} soli, alkalickým tavením vznikají železnatany a železitany (rel. málo stálé, což svědčí o amfoterním chování těchto oxidů); Fe(OH)₂ – bílý na vzduchu nestálý; Fe(OH)₃ – rezavý; *halogenidy* Fe^{+II} a Fe^{+III} (kromě jodidu) – ve vodě hydrolyzují; FeS, FeS₂, Fe₂S₃ – neexistuje!; Fe₃C – vzniká v ocelích; Fe₂N a Fe₄N; příprava vyšších ox. stavů jen silnou oxidací (železany):

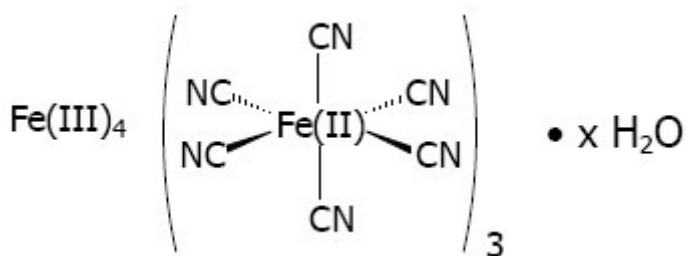
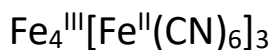

Červenofialové látky stálé jen v silně alk. roztoku anebo pevné. Rozkladem vznikají pak železičnany a železičitany.

Rozsáhlé *komplexní sloučeniny* (mají i biologický význam):

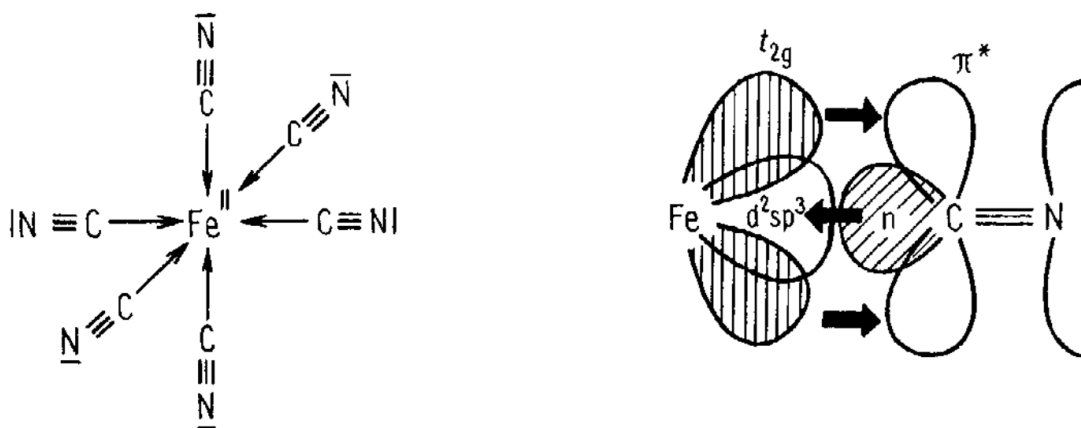
Fe^{II} : velice stabilní, se všemi ligandy, kromě silně oxidačních, ve vodě či krystalohydrátech přítomnost $[\text{Fe}(\text{H}_2\text{O})_6]^{2+}$ (např i v $\text{Fe}(\text{SO}_4) \cdot 7 \text{H}_2\text{O}$), nejstab. komplexy s dusíkatými ligandy, nejméně stabilní s kyslíkatými ligandy, komplexy většinou oktaedrické vysokospinové (nízko-spinové např. s CN^-); nejznámější je $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$ (žlutá krevní sůl)

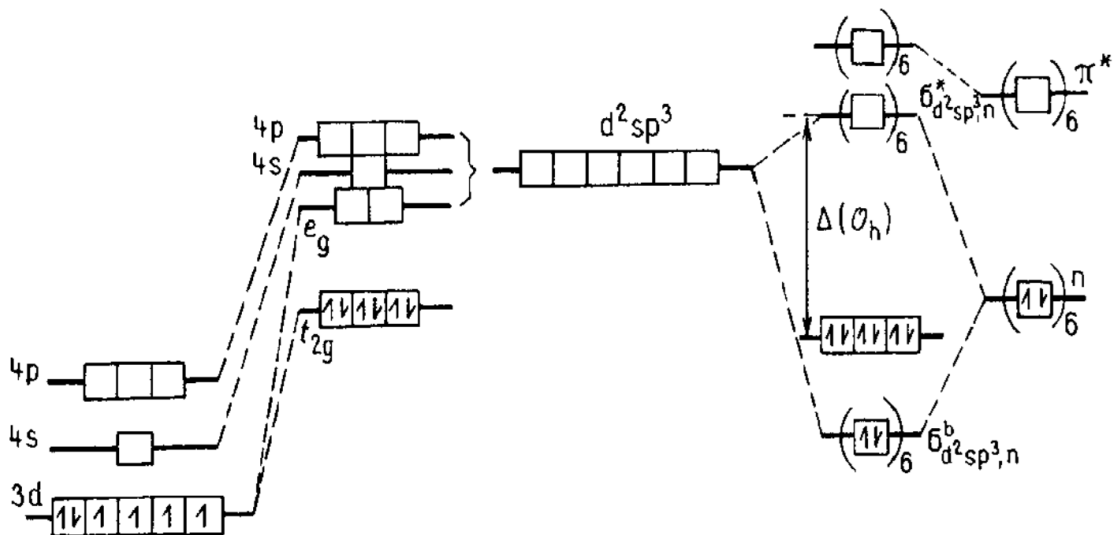
Berlínská modř: tris(hexakynoželeznatan) tetraželezitý

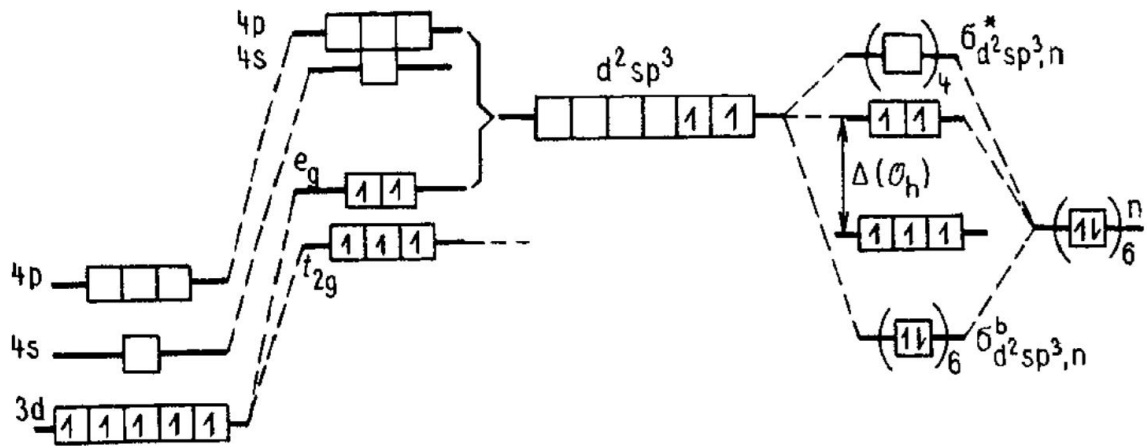
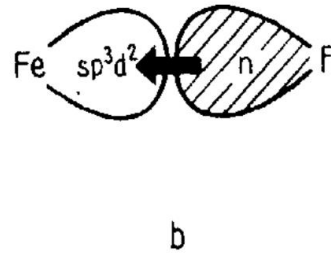
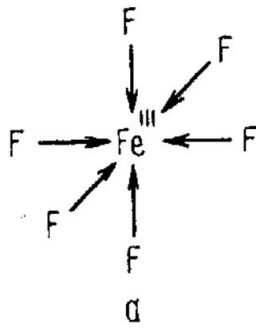
Dále např. oxalátoželeznatany $\text{M}_2[\text{Fe}(\text{C}_2\text{O}_4)_2]$

Stabilita Fe^{II} v kyanokomplexech:

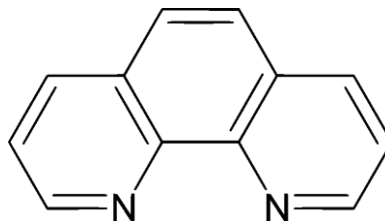

Fe^{III}: většinou oktaedrické vysokospinové (kvanokomplexy nízkospinové), rel. nestabilní redukují se, hydratované soli obsahují kation $[\text{Fe}(\text{H}_2\text{O})_6]^{3+}$, $(\text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3 \cdot 9\text{H}_2\text{O})$ – čištění vod ($\text{Fe}(\text{OH})_3$), stabilnější komplexy s kyslíkatými ligandy, než s dusíkatými (s vícedonorovými stabilita roste, např s bipy či phen (vždy jsou ale méně stabilní než obdobné komplexy u Fe^{II})

bipy (2,2' – bipyridyl):

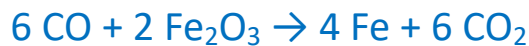

phen (1,10 – phenanthrolin):

Dále $[\text{Fe}(\text{C}_2\text{O}_4)_3]^{3-}$, $[\text{Fe}(\text{acac})_3]$, halogenokomplexy (stabilita klesá s hmotností halogenu, I komplexy neexistují), umělá krev (Fe^{III} soli s SCN^-): $[\text{Fe}(\text{SCN})_6]^{3-}$, $[\text{Fe}(\text{SCN})_4]^-$, $\text{Fe}(\text{SCN})_3$ a převládající $[\text{Fe}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{SCN})]^{2+}$

Organokovy: ferrocen $[\text{Fe}(\eta^5\text{-C}_5\text{H}_5)_2]$ – cyklopentadienyl se může nahradit benzenem, či jiným aromátem; FeC_2O_4 , $\text{Fe}_2(\text{C}_2\text{O}_4)_3$

Výroba Fe:

Primárně vzniká litina (3–5 % C), pevná, tvrdá, křehká; ocel (2,1–2,3 % C), známo více jak 2000 druhů ocelí (různé příměsi dalších kovů apod.)

Čisté Fe:

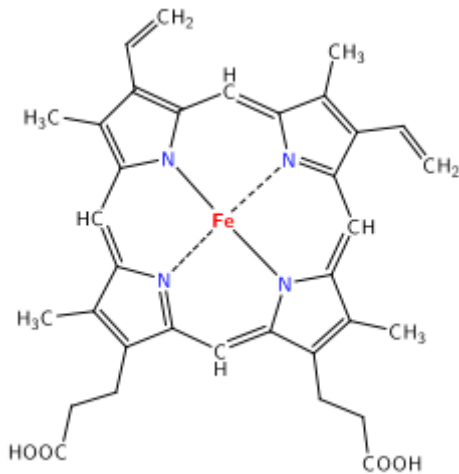
Rozkladem $[\text{Fe}(\text{CO})_5]$

Použití: Fe – oceli, slitiny; Fe_2O_3 – pigment, ferrity, leštidla; Fe_3O_4 – tavné elektrody; oba oxidy lehká ox. činidla; $\text{Fe}(\text{OH})_3$ – čiření vody (vylučuje se alkalickou hydrolyzou); $\text{Fe}(\text{SO}_4) \cdot 7\text{H}_2\text{O}$ – výroba berlínské modři, konzervování dřevěných předmětů, insekticid, nejstálejší vůči oxidaci sůl $(\text{NH}_4)_2\text{Fe}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$, FeCl_3 – příprava syntézou z prvků (bezvodý), hydrát reakcí Fe s HCl a Cl_2 :

Bezvodý FeCl_3 – katalyzátor, oxidovadlo, mořidlo, elektrotechnika (plošné spoje, leptadlo); $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6] \cdot 3 \text{ H}_2\text{O}$ – vyrábí se z něj $\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$ a berlínská modř; $[\text{Fe}(\text{CO})_5]$ – výroba vysoce čistého Fe, či jemného Fe_2O_3

Biologický význam:

Hemoglobin – klíčová role v transportu kyslíku

Hlavní zdroj Fe: maso, především vnitřnosti jako játra, srdce a slezina, listová zelenina a některé ovoce jako například jahody.

DDD: 1 mg Fe denně, pro ženy v menstruačním cyklu 1,5 – 2 mg.

Příjem iontového Fe^{2+} a Fe^{3+} není pokládán za optimální, především ion Fe^{3+} je značně rizikový (limit 0,2 mg/l).

Ru: *Ruthenium* – *Rusko*, ušlechtilý, poměrně tvrdý, křehký kov, 100 ng / kg, chemicky značně odolný (podléhá např. alkalickému oxidačnímu tavení s NaOH a Na_2O), max. ox. stav +VIII stálý, dále i +VI a +IV, obecně od –II do +VIII, oxidy RuO_2 – vzniká spalováním Ru v O_2 (modročerná krystalická látka) a RuO_4 – vzniká silnou oxidací RuO_2 př. MnO_4^- , Cl_2 , IO_4^- (oranžová kapalina b. t. 25 °C), nestálá, explozivní; RuO_4^{2-} , RuO_4^-

Výroba Ru: zbytky ze stříbrných rud $\rightarrow \text{RuO}_4^{2-} \rightarrow \text{RuO}_4 \rightarrow \text{Ru}$

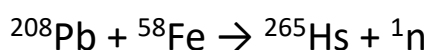
Použití: slitiny s Pd a Pt zlepšuje tvrdost a mech. odolnost; titanové slitiny s Ru – odolnost vůči korozi; Pt s 5 % Ru – vysoce odolné hodinky; katalyzátory k odstranění S z ropy; komplexy – budoucí účinná cytostatika.

Os: *Osme – zápach*, ušlechtilý, značně tvrdý, křehký kov; nejhustší kov ($22,59 \text{ g/cm}^3$), $5 \text{ } \mu\text{g / kg}$, chemicky značně odolný (podléhá např. alkalickému oxidačnímu tavení s NaOH a Na_2O), max. ox. stav +VIII stálý, dále i +VI a +IV, obecně od –II do +VIII, od ost. platinových kovů se odděluje destilací těkavého OsO_4 (toxický a zapáchá), OsO_4 vzniká hořením Os, je stálejší s menšími ox. účinky než RuO_4 , OsO_2 – redukcí OsO_4 pomocí Os

Výroba Os: zbytky ze stříbrných rud $\rightarrow [\text{Os}(\text{OH})_2\text{O}_4]^{2-} \rightarrow \text{OsO}_4 \rightarrow \text{Os}$

Použití: Ve slitině s ost. plat. kovy jako vysoce odolné hroty plnicích per, chirurgické implantáty

Hs: 108. prvek, pojmenováno podle Hesenska – spolková republika v Německu (*Frankfurt nad Mohanem*), objeveno bylo ve městě Darmstadt v Hesensku v roce 1984, $T_{1/2} (^{269}\text{Hs}) = 10 \text{ s}$.

Sloučeniny: HsO_4 , $\text{Na}_2[\text{Hs}(\text{OH})_2\text{O}_4]$

